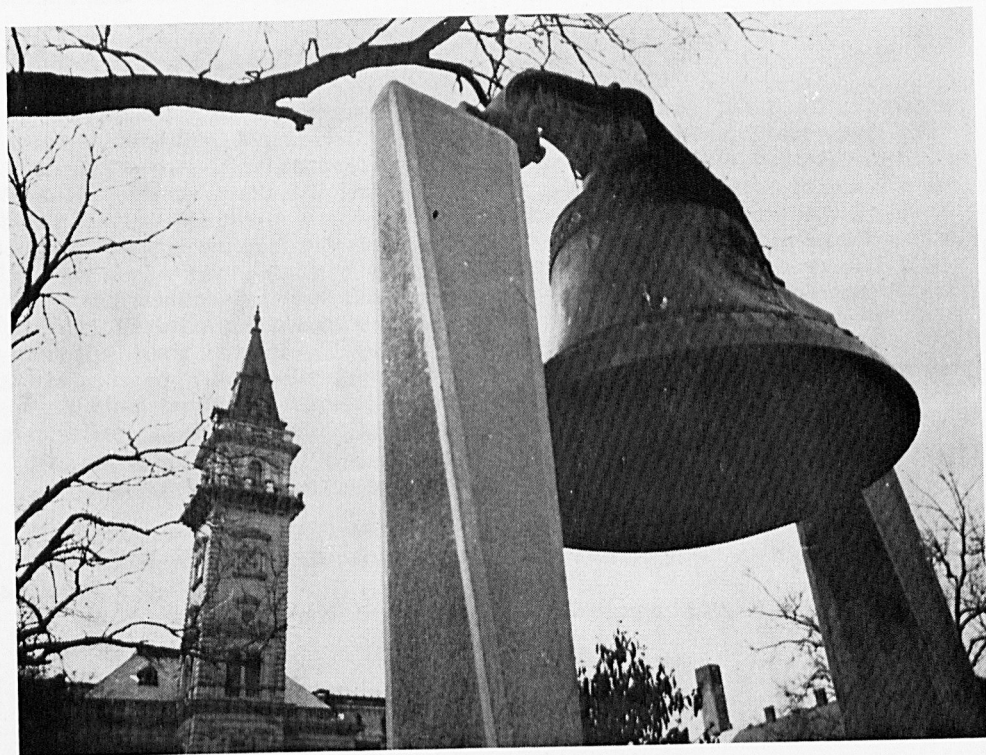
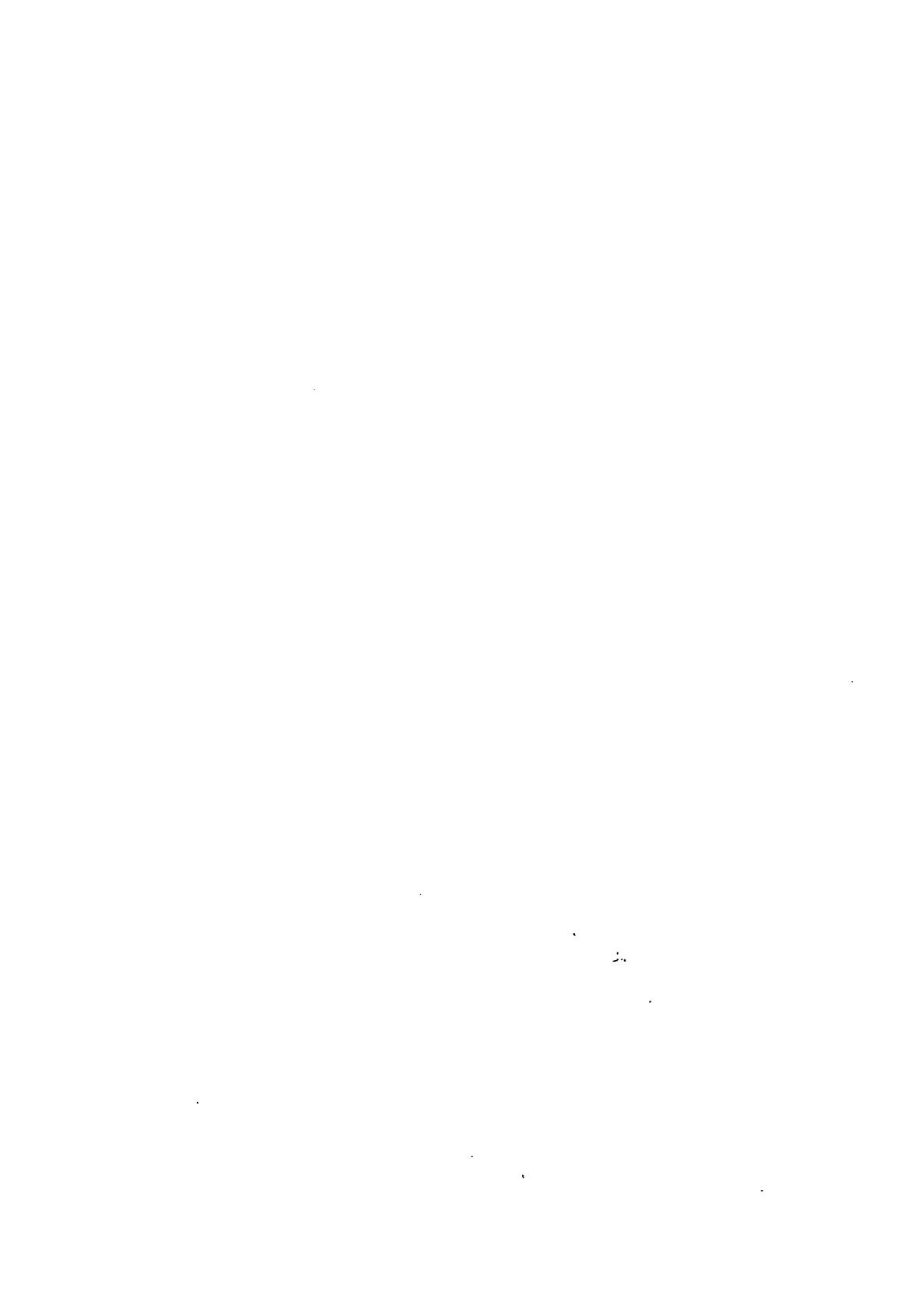

HÓDMEZŐ- VÁSÁRHELY

„Ha nem teremthetünk központot ebből a városból, csináljunk hát tégelyt, melyben a múlt legjáva lép reakcióba az új idők szellemével.”
(Olámfalvi László)

Forradalom és szabadságharc Hódmezővásárhelyen

DOKUMENTUMOK 1848—1849-BŐL

Hódmezővásárhelynek is, mint megannyi magyar városnak, felejthetetlen emlékévé váltak 1848—49 új világot teremtő hónapjai. A közel negyvenezer mezőváros lakói találkozhattak a forradalom-szabadságharc vezetőjével, Kossuth Lajossal; falai között köszönthették a győztes csatákba vonuló Vécsey Károly tábornokat, láthatták a várost utolsóként elhagyó Lenkey János ezredest, nyomában Schlick császári tábornokkal. Nemzetőr- és honvédfiai Versegnél, Szőnynél, Vácnál győzelmek és vereségek részesei egyaránt lehettek. Közben Vásárhely élte a maga életét, tette, amit tennie kellett. Beszállásolt katonákat tartott el, csapatokat és csapatoknak fuvarozott, fegyverben álló-harcoló hadsereget élmezeyt és ruházott, s állandóan készen állt egy esetleges szerb betörés kivédésére.

Városunk neve nem őrzi sorsdöntő csaták, politikai események emlékét, de a szürkének tűnő, naponként megújuló tevékenysége nélkül (azonos helyzetű és sorsú társaival egyetemben) nehezen képzelhető el a szeptemberi fordulat, a tavaszi hadjárat, a debreceni nyilatkozat, a budai diadal. Egy mezőváros forradalmát-szabadságharcát szeretnénk most bemutatni — túlnyomó többségében — még nem publikált dokumentumok közreadásával. A kibontakozó kép ellentmondásos, aminthogy az volt a kor is, melynek a közlendő iratok maguk is tükröi.

A forrásanyagokat eredeti formájukban közöljük. Teljességre — a folyóirat adta lehetőségek miatt — nem törekedtünk, e követelménynek a készülő vásárhelyi monográfia lesz hivatva eleget tenni.

„ÉLJEN A SZABADSÁG!”

„A Pesti Márt. 15-ei események hallatára szinte forrásba jött H. M. Vásárhely Városának lakosága, Mart. 26-ik napjára... a Vásártére Népgyűlésbe ösze hivatván... mint egy 15 000-re menő sokaság gyülekezett... Ezen sokaság között a város Elöljárósága mellyet kilencz nemzeti zászlók alatt a Város Birája Kovács Mihály Török Bálint — s más hét vezettek meg jelenvén... közülök Török Bálint a Pesti történeteket elő adta, a Pesti 12 pontot az egész sokaság többszörös éljenzése között felolvasta s a nép felfogásához alkalmazott magyarázattal kifejtette... egyszersmind telyes hiedelmét jelentvén ki az iránt miképpen H. M. Vásárhely Városának lakosága a szabadságot nem csak óhajtja hanem követeli is, s mint ilyen eme 12 pontot... maga kívánatainak is ismeri, felhívá a jelen voltakat, hogy a szabadság jelét képező nemzeti rózsát feltűzvé, a ki ütött Nemzeti lobogók alatt testvérileg egyesüljenek..., melly felhívásra a roppant számú nép egész lelkesedéssel harsogatta Éljen a szabadság...”.

(Hódmezővásárhely tanácsuléseinek jegyzőkönyve 1848—49, 534. sz. 1848. március 26. Hódmezővásárhelyi Állami Levéltár.)

„Felolvastattak a f. 848-ik évi ország gyűlésen alkotott törvény cikkek, s azok a Megye által kiküldött Alispán Úr által a népnek terjedelmesen megmagyaráztattak...”.

(A hódmezővásárhelyi népgyűlések jegyzőkönyvei, 1848. június 1. HÁL.)

„Mindszenten... az öszvesített egész nép tetleges erőszakkal kiverte az Uraság birkáit a közösen használt legelőről, és ezzel bé nem érve, az Uraság saját majorsági földjein, a kaszállót és vetést, csősszének leverésével, marháival ostromképp legelteti... A békés forradalomnak, mely átalakulásunkat dicsőíti, e két feltételek vagynak kitűzve: engedményt adni a népnek, és azután a rend érdekében egész szigorral eljárni...”.

(Dobosy Lajos másodalispán jelentése 1848. április 28-án. Csongrád megyei Állami Levéltár IV. 101. b. 1. 3. sz.)

„A Ministeri rendeletnél fogva a rendes Nemzetőrök helyébe a táborba 10 hétre önkéntes Nemzetőrök kívántatván meg, ... hogy tehát minél előbb és könnyebben lehessen a megkívántató mennyiséget egybegyűjteni, a Város részéről is minden egyénnek 10 p(en)go kr(ajcár) javaslatotott pótlékul adatni...”.

(A nemzetőrtoborzás feltételei 1848. augusztus 18-án. HÁL Népgyűlések jegyzőkönyvei, 641. sz.)

„E helyzetünkben legalázatosabb tisztelettel esedezünk a Tekintetes Küldöttség kegyes színe előtt, méltóztassék hozzánk kegyesebb lenni a Tekintetes Török Bálint Úr vezérlette Alküldötségnél, s bennünket, mint hir szerént elenyészett Nem emberek, jogaink veszteséért méltó jussal követelhetünk a polgári őrseregbe, mint engedelmességet ígérő polgárokat besoroztatni...”.

(Csongrád megyei nemesek kérése 1848. április 10-én. CSÁL Közcsendi Bizottmány iratai 1848. 34. sz.)

„Az ellenséges fő hadvezér szolgálatába állott, s mint ilyen tetlegesen honarúlvá lett Károlyi Lajos grófnak összes vagyona az országos honvédelmi bizottmánynak folyó év Martius 29-én 4010 sz. a kelt rendelete folytán lefoglalandó lévén; oda utasítatik e (Csongrád) megye közönsége, hogy nevezett gr. Károlyi Lajosnak e megye kebelében az illető közvádoló s ügyész befolyásával működendő küldöttség által haladék nélkül irassa össze, s vegye zár alá...”.

(Az igazságügyi minisztérium 505. sz. végzése, 1849. március 31. CSÁL IV. 101. b. 4. 428. sz.)

„NEMZETEMNEK VAGYOK KATONÁJA...”

... „Most e pillanatban (1848. október 3.) érkezünk Holdmező-Vásárhelyre, s megérkezésünkre jött meg a futár, és hozza dicsőséges híreket, mikép az ég szétfoszlatná a borús felhőket... a legnagyobb magyar egészsége, a roppant munka, beszéd, fáradság és a szünteleni éjjelezés mellett is, inkább épül mint gyengül... Itt — Holdmező-Vásárhely — a lelkesedés tetőpontját ér. Ezerek és ezerek állottak az eső mellett és talpon, s a piacz közepén sátor volt felvonva...”.

(Csernátony Lajos [1823—1901] cikke Kossuth toborzójújáról a Marczius Tizenötödike című lap 1848. október 5-i számában.)

„Én a Vásárhelyi népet olly igaz magyar lelkűnek ismerem Kossuth Lajosnak nyilvánított szent fogadása után, melly családi érdekeit, a haza megmentése szent kötelességének bizonyosan alá rendeli... Én tehát a népet, valamint Kossuth Lajos Kormányelnök ur korútja alkalmával, úgy jelen működésem egész ideje alatt lelkesnek, s a haza védelmére minden perczen késznek találtam...”.

(Egressy Gábor [1808—1866] kormánybiztos levele Rónay Mihály alispánhoz 1848. november 11-én. CSÁL IV. 101. b. 2. 920. sz.)

„Minden honvéd 40 pengőt kap jutalmul, 10 pengőt az orvos által alkalmassá nyilvánítskor, 30 pengőt katonáskodásának bevégezése után.”

(Hódmezővásárhely tanácsának határozata 1848. szeptember 18-án, HÁL 1848. 15. rakt. csomó 1—68. sz.)

„A folyó évi September 18-kán tartott Tanácsülés határozata szerint... a toborzás nem sikerülvén; a megkivántató honvédeknek minél sikeresebb kiállít-hatása tekintetéből új határozattá lőn, hogy... az elébb ígért 40 pengő forint helyett minden ujjoncznak 100 p. forint... lészen kifizetendő...”.

(Hódmezővásárhely tanácsának határozata 1848. szeptember 24-én. HÁL. 1848. 15. rakt. csomó 1—68. sz.)

„Kossuth lelkes felhívása folytán, folyó hó 5-én indult Dunához megyénk föl-lelkesült népe, azon reménnyel, hogy részt veend a szemtelen vakmerőséggel berontott horvátok szétverésének dicsőségében; de a magyarok istene úgy akará, hogy karjainkra ez úttal szükség nem lőn, és számosan már Szabadszállásról térve vissza, 8-án honn valánk...”.

(Szilágyi Virgil tudósítása a Kossuth Hírlapja 1848. október 28-i számá-ban.)

„HMVásárhely város községe részéről e mai napig 186 egyén avattatott fel honvéddül; egyébkint Vásárhelynek még a megyei bizottmány végzéséhez képest az elébb felállított honvédszászlóaljhoz Vásárhelyről toborzás útján beavatott 73 honvéd is illetőségébe beszámítandó lévén, Vásárhelynek e szerint összesen 259 honvéd ujoncza van...”.

(Kovács Ferenc [1823—1895] szolgabíró jelentése 1848. december 10-én. CSÁL IV. 101. b. 2. 1067. sz.)

„A város hatósága ezennel tudósítatik, hogy az ottani Nemzetőrségtől még hiányzó tisztí helyek betöltését legkisebb haladék nélkül elővegye; — s ezen eljárásban pontosságra, s további engedelemre a kormány, s hazánk közös ügyének érdekéért — valamint alkotmányos szabadságunk és Nemzetiségünk fenntartására felszólítatik. Ha még eddig a rendelt álgyu fedezetre semmi nemzetőrség nem vezényeltetett volna, megparancsoltatik, hogy 1 főtiszt, és 40 lovas nemzetőrök azonnal Mindszentre parancsoltassanak. Mellyekről elvárja a hadkar parancsnok-sága a Város Tanácsának hivatalos tudósítását. —”

(Vécsey Károly [1809—1849] tábornok utasítása a városi tanácsnak 1849. február 6-án. HÁL II. 18—1848—49.)

„A Gr. Vécsey tábornok úrhoz tennap katonai segély végett kirendelt küldöt-jeink... jelentik, hogy Gr. Vécsey tábornok úrtól városunk s illetőleg Makó Városa védelmére 1000 fegyveres embert és vagy 400 lovas katonaságot és 6 ágyut, vagy ha ennyi nem telne kevesebbet is kértek légyen, előterjesztvén a tisztelt tábornok úrnak, hogy ha a szerbek a Maroson át kelendenek, a fegyver nélküli népet könnyen legyőzik; ...ezen előterjesztésükre válaszul azt nyerték légyen, hogy a parancsnoksága alatt lévő csekély seregből katonaságot nem adhat, mert Pest felé kell sietnie, de úgymond nincsen is itten rendes katonaságra szükség — keljen fel a nép és ne féljen semmit. A nemzetőrök és felkelő nép rendezésére ...egy tisztet fog küldeni Vásárhelyre, és annak szavát fogadnia kell. —”

(A hódmezővásárhelyi tanácsülés a város katonai megerősítéséről 1849 fe-bruárjában. HÁL II. 18—1848—49.)

„Az első évi bölcsészeknek szigora a kitűzött mai napon — minthogy egyen-kívül mind honvédek lettek — meg nem tarthatván...”.

(A református eklézsiái gyűlések jegyzőkönyvei 1841—1850: 2375. sz. 1849. március 22-én. Hódmezővásárhely.)

„A mi fijainkat bévítették több újjuncokkal egygyütt Szegedvárossába és meg-vizsgálván meghagyattak katonának. Mipedig mint édes atyák anyák el mentünk Szegedbe hogy fajainkat vagy meg lássuk vagy hirit hallyuk. Demi négyenn Semmi hirit sem hallyuk fiainknak és bementünk a Comendóhoz fel hányattuk a Decu-mentumot és még anevitsem találtuk. Ennél fogva Kérjük a tisztelt köz gyűlést

hogy ami fijainkrol adjanak nyugtotvánt minél hamaráb hogy holvannak azoknak nevei... A bevitel történt Januáriusba...".

(Csordás Sámuel és társai folyamodványa a vásárhelyi közgyűléshez 1849 májusában. HÁL II. 18—1848—49.)

„H.M.V. Elöljáróhoz!

Fenn nevezett Városbeli lakos Jáger András századombeli közhonvéd f. é. Junius 5-iki csatában a sz(ent) ügy mellett harczolók közül vitézül ellenszegülve az emberséget lenyomni igyekvő, s a sz(ent) szabadságot bitorul tapadó gazok fegyvereinek: —Vitéz társai között elvérezve a harc terén, áldozatja leve a sz(ent) szabadságnak.— ...Végszavai annyira meghatottak, hogy elnem mellőzhetem megérteni az elvérzett utó szavait. —Vitéz bajtársaim! utolsó szavaim lelkesítsenek benneteket, s adjanak erőt a további harc viselésére; — legyenek eszközei hogy szeretett nőm, és kedves gyermekem idővel éhség áldozatjává nelegyenek...".

(Értesítés a Honvéd 30-ik zászlóalj 4. századától 1849. június 30-án. HÁL 676—1869. sz.)

„Indítványkép fölterjesztett, hogy a hódolati nyilatkozatban tett azon ajánlat teljesítésére — mikép a város törvénykivánta illetőségén fölül, 100 honvédet állítand, ha sikerülhet toborzás útján, ellenkező esetben minden ki nem állíthatott egy honvédért 100 p(engő) f(orientot) tesz le a haza oltárára. — Kitézött egy holnap határidő Jun. 16-án lejárván, az ajánlat teljesíthetése tekintetéből — a kívánt pénzmennyiség vagy kölcsön útján szereztessek meg, vagy pedig a határidő hosszabbíthatása iránt, a kormány kerestetik meg.”

(A vásárhelyi tanácsülés 1849. június 12-én hozott 259. sz. határozata. HÁL II. 18—1848—49.)

A VÁROS „HÁTORSZÁGI” ERŐFESZÍTÉSEI

„A gyakoribb átkelések következtében... városunk annyira kimerítettett, miszerint a katonaságot... néhány napnál tovább e részben ki nem tarthatja... kivált a nép szegényebb osztályára igen nyomasztólag hat s szinte elviselhetetlenné válik.”

(Hódmezővásárhely város hatóságának felterjesztése Csongrád megye Állandó Bizottságához. HÁL II. 18—1848—49.)

„...ha a tett intézkedésnek kellő sikere nem lett, ez... annak is tulajdonítható, hogy a felső táborban szükséges természetnyeliek szállítása folyvást nagy mennyiségű fuvar kiállítását kívánja, és különösen tegnap is nem csekély szállítás teljesítetett...”

(A vásárhelyi Állandó Bizottmány levele Batthyány Kázmér [1807—1854] kormánybiztoshoz a katonai fuvarozások tárgyában 1849. február 18-án. CSÁL IV. 101. b. 3. 149. sz.)

„A bizottmánynak folyó hó 23-ról kelt abbeli kérelme következtében, — miszerint a kitett számot haladó ujonczokból alakítandó másik zászlóalj gyűhelyéül Gyula, vagy más nagyobb község tűzessék ki, válaszoltatik: miként nem kéti az orsz. honv. bizottmány, hogy olly nagy kiterjedésű, és lelkes népségű város mint Vásárhely, melynek népessége utóbbi időkben annyira hazafiságot tanusított, ...a zászlóalj kimozdulásaig tartó terhet készséggel el ne vállalja. Meg lévén tehát az orsz. honv. bizottmány H. M. Vásárhely lakosainak legjobb akartáról győződve, ezen határozat a városi községnek tudtul adandó...”

(Nyáry Pál [1806—1871] levele a Csongrád megyei Honvédelmi Bizottmányhoz 1848. október 29-én. CSÁL IV. 101. b. 2. 905. sz.)

„Holdmező Vásárhely közönsége f. hó 12-éről panaszos jelentést tevén a kormánynak, miszerint Csongrád megye bizottmánya a nagyobb birtokosokat érdek-

lőleg oly végzést hozott, hogy a katonaság — legfőképp a lovasság szállásolása terhét most is csak azok viseljék, kik az előtt, amazok pedig, t. i.: a főbb birtokosok e teher alól magokat pénzzel válthassák meg — ezennel felhivatik a megye közönsége, hogy e panasz iránt felvilágosítást adjon, s ha a kérdéses bizottmányi végzés csakugyan a panasz értelmében hozatott volna — annak gyors orvoslását eszközölni annál inkább el ne mulassza, mert csak akkor fog a nép meggyőződni a közös teherviselés életbe lépte iránt, ha a teherviselésben mindenki egyedül birtok arány — hanem ugyan azon egy mód szerint osztozik...”.

(Kossuth Lajos [1802—1894] levele a katonai beszállásolás terhének megosztásáról 1849. január 16-án. CSÁL IV. 101. b. 3. 50. sz.)

„...ezennel oda utasítatik a városi tanács, hogy jelen rendelet vételével a tanodai épület kiürítetvén, az ottani kórház parancsnok Czapp főhadnagy úrnak felszerelés végett átengedje.”

(Osztrovski József kormánybiztos utasítása a Hódmezővásárhelyen felállítandó ideiglenes kórház tárgyában 1849. június 22-én. HÁL II. 18—1848—49. 249. sz.)

Lukács Sándor (1822—1854), a magyar hadsereg fölszerelési kormánybiztos 1849. május 17-én elrendelte, hogy „H. M. Vásárhely kebelében lévő minden csizmadia, suszter, szabó, sapka- és csákókészítő, szíjgyártó- és gombkötő-mestereket” írják össze, s a jegyzéket Pestre küldjék fel. Lukács Sándor így akarta megoldani a kézművesek kivonását a céhek hatásköréből. A városi tanács 1849. május 25-én fogalmazta meg válaszáat:

„Ezen mesterekre nézve nevezetesen a... csizmadiákra nézve megjegyzendő, hogy a czéh előjárói köztudomásra most is az álladalom részire épen Lukács Sándor korm. biztos Úr által megrendelt csizmáknak Váradra lett szállításával, részint pedig talpak keresésével foglalkozván most is távol vannak, de különben is a városbeli csizmadiák e hónap végéig az általuk Klapka helyettes hadügy-minister úr rendelete folytán kötött szerződés szerint az ott alakulandó 102-ik zászlóalj számára 1200 bakancsok elkészítését vállalván magukra e hónapra többet nem vállalhatnak... Szíjgyártók Zicco alezredes úr... felszólítása szerint folytonosan Szegedre az álladalom részire dolgoznak... a szabók és gombkötők részről a küldöttek e tárgyban már Pestre útban vannak, és ha körülményeik engedik, az egyetlen sapka csináló is fölmenend...”.

(HÁL II. 18 — 1848—49. sz.)

A SZABADSÁGHARC ELLENTMONDÁSAI VÁSÁRHELYEN

„Mert tagadhatatlanul méltó sérelme ugyanaz a vagyontalan résznek az, hogy a helyettesítésnél fogva a tehetősebbek fiai kibúvhatnak a véradó alól, s a kevésbé vagy épen semmivel bírók fiai védik és teszik szabadá, függetlenné a hazát, kik aztán azért később könnyen communisticus gondolatokra jöhetnek...”.

(Szabó Mihály [1821—1899] polgármesternek Kaszap Mihály másodalispánhoz küldött jelentéséből 1849. január 5-én. CSÁL b. 4. 770. sz.)

„...a tehetősbek fiaik helyett többnyire mást állítván, s az ő gyermekeik közül csak kevesen soroztatván be, ez a szegényeknél — kik nem helyettesíthettek — elkeseredést, kedély-ingerültséget szült...”.

(Hódmezővásárhely tanácsának levele Kossuth Lajoshoz 1849 júniusában. HÁL II. 18 — 1848—49.)

„A magyar forradalom... iránya democratá-republikánus, és a kinek igaz lelke van, most tegyen ki magáért... Városunk értelmiségének egy része a táborba szállt, más része melly itthon is szükséges, maga költségén négy éves honvédeket állított a függetlenség védelmére... A középbirtokú s a szegények ott állanak, a

hol a hazafiság gyönyörködik állásukban... No de, uram bocsáss! van aztán egy legio, mellynek egy része táblabíró, más része pedig még fel sem ocsúdott a fekete-sárgaságból... A város (a függetlenségi nyilatkozat) emlékére 100 négy éves honvédet ajánlott a függetlenség védelmére kiállítani... remélvén, hogy a gazdák fiai majd kitüntetik magukat, de csalatkoztunk, a szegény embernek fia felcsapott önkényesnek! de a gazdának fia kerüli a katonai pályát, mint az ördög a töményt. Ezekről a pulya suhanczokról majd megemlékezünk még másszor is...".

(A Szegedi Hírlap 1849. május 23-i számának cikkéből.)

„De sajnosan kell kijelentnem, hogy a nép jó szándékának és buzgalmának felhasználása és alkalmazása körül némely tisztviselőkből nem találtam azon önzéstelen határozottságot és szilárd erélyességet, minőt a haza megmentésének nagy és mindenek feletti kötelessége parancsol...".

(Egressy Gábor kormánybiztos levele Rónay Mihály alispánhoz 1848. november 11-én. CSÁL IV. b. 2. 920. sz.)

„A melly honvédek nyomorékokká leendenének a háborúban, azoknak tartásáról halálukig gondoskodni fog a Város, — ha pedig háboruban halnának meg — hátra maradandó feleségeik, gyermekeik, vagy szülei táplálására (ha körülményeik úgy kívánák) gondja lesz a Városnak...".

(Az 1848. szeptember 18-án hozott tanácsi határozatból.)

„... az lenne a legalázatosabb kérésünk, hogy mi is — kik talán leghathatósabban érezzük a fentebb említett tíz hetek terhe súlyát, — mi is kik az atyáktól, a kenyérkereső, s bár mi bajban ápoló atyáktól fosztatánk meg érdemesítettnek a fent említett jutalomra.”

(Vásárhelyi özvegyek beadványa a szolgálatból visszatérő nemzetőröknek járó 10 forint jutalék tárgyában 1848. november 3-án. HÁL II. 18 — 1848 —49.)

„Mivel... a visszaérkezett tízheteseknek a 10 p(engő) forint azon feltétel alatt fizettetett ki, hogy ők a mikor felszöllítatni fognak, 3 hétre ismét táborda menjenek..., a meghalozottak pedig mint már az élők során kívül lévők a további azon kifizetéshez kötött szolgálatot nem tellyesíthetik, annál fogva a folyamodók kérését tellyesíteni nem lehet.”

(A tanács 1848. december 9-én hozott 711. sz. határozata. HÁL Tanácsülések jegyzőkönyvei.)

„A helybeli ispótályokban sinlődő honvédeink közül többen elhaltak már, kiknek holt tetemeik nem keresztényi, nemis emberi szokás szerint, — hanem mint megvetett okatlan állatok maradványai — koporsó nélkül fordítottak a sir-gödörbe; ... a már halott... minden fejér ruhája lehuzatván rolla, egészen meztelen vetetett a sirba. Ez valóságos botrány. Ha mi lelkészek ingyen és örömet megteesszük napi szolgálatunkat, úgy hiszem, a Város is megteheti azt, hogy az illy holtaknak legalább egy pár szál deszkából öszveütött koporsót csináltasson... — magam tapasztaltam, hogy miatta a nép eddig is nagyon zugolodott...”

(Lovász Antal segédlelkész levele az alispánhoz 1849. február 23-án. CSÁL IV. b. 3. 189. sz.)

„Az itten tartott hadi fogjok nem epemirigyben, hanem valóságosan és a szó teljes értelmében éhen hálnak tizenként is naponta meg... Eleve ezen hírnek nem is hittem, felsem téve azt, hogy azon nemzet tagjai, a melly szabadságáért annyira lelkesülten harczol az emberiség nevében, azon hadi fogjokat... az emberiség ellenére a szó teljes értelmében éhen veszni engedi... Tegnap magam voltam szerencsétlen az útszán egy illetén embert elaléltn látni, kihez, gondolván, hogy kór nyomta volna le, orvosi segílyt akarván alkalmaztatni, — kivilágult, hogy 6 nap óta nem kapott egy kanál meleg étket ő, s számtalan társai, minek következményei voltak a már bekövetkező halál irtóztató előjelei... Azon zsarnok kormányknak

uraim! — melly ellen harczolunk — az osztrák gyalázatos háznak én foglya voltam, még pedig nem hadi, hanem politicalai foglya, s minden kinok daczára, melyekkel sanyargatott, éhen mégsem hagyott elveszni. — ... A városi polgárság... élmeztesse a zsarnokság szerencsétlen, de még is emberi vakeszközeit úgy, a mint azt egy művelt, egy szabad polgár a legundokabb ellenségével is el nem mülaszt-hatja; — mivel ellenkezőleg a kormány útján leendek kéntelen ezen ügy orvosol-tatását eszközölni. —”

(Az 1849. július 20-án Hódmezővásárhelyen tartózkodó Ormay-Auffenberg Norbert [1818—1849] honvéd vadászezredes levele a város előljáróságához. HÁL II. 18 — 1848—49.)

„... a volt népgyűléseknél sokkal czélszerűbbek lesznek ezután minden gyűlések, mert ezelőtt a vagyontalanok, éretlen korúak, sőt sokszor idegenek is kiabáltak legjobban a választásoknál, de most a törv(ény) értelmében a Vagyónosok összeiratván, ezek jobban képviselendik a Városi egész közönség érdekét mint eddig.”

(Gaál Dániel lelkész véleménye a közelgő tanácsi választásokról 1849. március 23-án. HÁL II. 18 — 1848—49.)

„... ki a régi rendszer, a tekintetes táblabíróság penészes pólyáiból kibontakozni nem tud, ne vállaljon hivatalt, hanem pipázzon otthon. Mi nagyon megkér-nők kormánybiztos urat: tekintsen szét Vásárhelyen is — ha ráér...”

(Részlet a Tisza-Vidéki Újság 1849. március 3-i számában megjelent vásárhelyi tudósításból.)

A VÉG

„2488. sz.: Az ellenséges sereg közelgetésének hírére... mind a fiú, mind a leány növendékek iskolábai járásuk további rendelethez felfüggesztetett... 2489. sz.: A köznap délutáni templomi isteni tiszteletek tartása... a jelen nyugtalan körülményeink közt... további intézkedésig megszüntetnek.”

(A hódmezővásárhelyi református egyházugyűlés határozatai 1849. július 29-én. A ref. egyház irattára, Hódmezővásárhely.)

„Ez előtt néhány orával küldetett Önhöz hiv. felszólítás az országos rendőrség részéről, miszerint Vasárnap reggel 6 órára 600 szekeret küldjön be Szegedre az állodalmi javak sietős elszállítására... a kivánt szekerek részenként és pedig egy része minél nagyobb szám holnap reggel 9 órára, más része déli 12 órára, ismét más része délutánra már beküldessék Szegedre... Polgármester úr buzgóágától s a városi közönség ismert készségétől bizton reménylem, hogy... az álladalom ez által kiszámíthatlan károktól megóvassék.”

(Csányi László [1790—1849] miniszter levele Szabó Mihály polgármesterhez 1849. július 27-én. HÁL II. 18 — 1848—49.)

„... az élelmi szerek, miután Lenkey Ezredes had osztálya még Vásárhelyen létezik a fővezér Rendelete szerént minden katonai fedezet nélkül Szentestől Makóra mihamarabb elszállítandók, mint hogy azomban a Vásárhelyről Szegedre vezető út elrontatott, más vonal választandó.”

(Schweidel József [1796—1849] tábornok 1849. július 31-én írt leveléből. CSÁL IV. 101. b. 4. 813. sz.)

„... valjon a Kormány Védelmi intézkedései, s a katonai erőmozdulatai e vidéket védtelen hagyni, s fel áldozni kénytelenítettnek-é?”

(A Csongrád megyei Állandó Bizottmány jegyzőkönyvéből, 803. számú bejegyzés, 1849. július 31. CSÁL.)

„A tiszapart éjjel nappal fedezve van nemzetőrökkel... A révbéli komp haszon-vehetetlenné tétetvén, az itt átvonuló honvédek által el van sülyesztve... Tegnap

előtt egy Csongrádi menekült útjában egy német katonát elfogott és ide hozta, ezen fogolynak vallomása szerint az ellenségnek nagy tábora van Félegyházán, a kirándulások és kalandozásokra irányt és utasítást nyernek a táborukban lévő magyar mágnás uraktól, mint mondá nagy számmal vannak köztük mágnás urak...”

(Fejér János esküdt jelentése Mindszentről 1849. augusztus 1-én. HÁL II. 18 — 1848—49.)

„Ezzel a bizottmányi ülés bészaratván — működése megszűnt.”

(A Csongrád megyei Állandó Bizottmány jegyzőkönyvének 845. sz. bejegyzése 1849. július 31-én. CSÁL.)

AZ ÖNKÉNYURALOM ELSŐ NAPJAI

„...a mikor a Cs. Kir. győzedelmes seregek ide közeledésükről értesült az akkori Tanács — a népet és mindent ide hagyva eltávozott, én harmad magammal... Gróf Schlik Tábornagy úr Ó Excellentiájának hódolattali elfogadására szónokkép kimentem, a bejött győzedelmes seregnek minden szükségességekkel ellátásában minden készséggel foglalatokodtam...”

(Dants István tanácsnok igazoló jelentéséből. CSÁL IV. B. 152. f.)

Toronyi József polgármester 1849. augusztus 6-án kelt 5. számú rendelete: a császári fekete-sárga színű zászlót „...illő díszben és nagyságban elő állítva nem csak a városházán hanem minden e városban található tornyokon is haladék nélkül kitűzesse...”

(HÁL 1849—52. 1. csomó 19. sz.)

„Ami pedig aggodalmas financiaális körülményeiket illeti, ...mihelyt tett felterjesésem következtében a tetemesb mennyiségű pénzkészlet ide leérkezend..., abbul azonnal Vásárhely Városa is fog — kívánt előlegezésésképen — ha szükség, 6000 p(en)gő f(orin)tokon túl is, azon mértékben részesítetni, mellyben az aligmúltak elfelejtetésére Ó Felsége eránti hiv alattvalói háládatlan buzgóságot ezentúl kitüntetend.”

(Gyulai Gaal Ede királyi kerületi főbiztos levele 1849. augusztus 29-én a város vezetőségéhez. HÁL 1849—52. 37. sz.)

„...a Cs. Kir. hadsereg fő parancsnoksága rendelete következtében folyó hó 14-ről 44/e szám alatt hivatalos levelével azon vissza éléstről tudósítatom, miként találkoznak olyan egyének, kik a Cs. Királyi Sereg után szállítókat kellő útból félre utasítják, vagy éppen el vezetik, és ez által a leg főbb szolgálatot rosz akarólag hátráltatják...”

(Temesváry István királyi biztos hivatalos értesítése 1849. augusztus 15-én. HÁL uo. 5. sz.)

Toronyi József polgármester „alázatos tisztelettel” jelenti a kapitányi hivatalnak:

„...Demerácz Dániel ki magát Görgey végképp feloszlatott táborából elbocsájtott honvédnek lenni valja” a városháza falaira ragasztott Haynau hirdetmények előtt csoportosuló népet lázította, „...azoknak nyilvános letépésére igyekezett reábirni, és ő maga mint példával előljáró már kezét kiis nyújtotta azoknak letépésére”. A nevezettet letartóztatta.

„...hogy e városban a Kossuth bankjegyek még most is folyamatban vannak, és a Cs. Kir. utalványok... elnem fogadtatnak, a legfelsőbb rendelkezések, Proclamatik megvetéssel olvastatnak, sárral dobáltatnak, leszaggattatnak, továbbá rosz érzelmük által nyilvános lázzító beszédekkel a nép a kormány ellen ingereltetik, s a felsőbb rendeletek és parancsok irányában rágalmazó beszédek tartatnak...”

(HÁL 1849—52. 1. csomó 11. és 29. sz.)

EPILOGUS

A hódmezővásárhelyi közgyűlés napirendjére 1885. február 12-én került az 1848-as forradalom-szabadságharc megünneplésének témája.

„Azonban a nap, melyhez ez a megünneplésre méltó esemény emléke fűzhető nem Március 15-ike, hanem Április 11-ike... Mi legkevésbé sem kívánjuk Márcz. 15-ikének jelentőségét kissebbíteni, s elismerjük, hogy a budapesti ifjúság s vele a főváros méltán ünnepli meg e napot is, mint *egy szerencsés helyi tüntetés* napját: de ezt a napot örökíteni meg, mint az 1848-ik év legfőbb fontosságú eseményének emléknapját: vétség volna általában a történeti hűség ellen...”.

(HÁL Közgyűlési jegyzőkönyv 1502. sz. pontja.)

Bár a közgyűlés a javaslatot 38:35 arányban elfogadta, az fellebbezés következtében a kormány elé került jóváhagyásra. „A magas kormány érdemi elintézés nélkül azzal küldte vissza, hogy az illy ügyekbeni határozat felsőbb hatósági intézkedés tárgyát nem képezheti, s mindenki akkor ünnepelhet... amikor neki tetszik”. Kristó Lajos polgármester előterjesztése:

„...szabad legyen tisztelettel megjegyezni, hogy ez a 3 szótöbbséggel hozott határozat a város lakosai részénél visszatetszéssel találkozott... a hatóságot a hazai hírlapirodalom legnagyobb része kritikájának tenné ki..., melyet elkerülni... okvetlen szükséges. — Nem helyeztetvén tehát a tanács az egész ország közvéleményével szembe magát, miután e téren eddig egyedül áll, azon tiszteletteljes előterjesztéssel járul a tekintetes közgyűléshez, miszerint az említett határozatnak mint nem időszerűnek végrehajtását elhalasztani méltóztassék.” (1886. április 10.)

„A *Köztársaság* közjogi és szociális programját a meginduló lap hasábjain részletesen ki fogjuk fejteni... a perszónálunióig mi is vérbeli 48-asok vagyunk, a Negyvennyolcnak minden porcikáját elfogadjuk s 48-ért... az országos függetlenségi és 48-as párttal karöltve, tántoríthatatlanul küzdünk. Amikor azonban Negyvennyolc a perszónáluniónál megáll: akkor mi — mint republikánusok — egy lépéssel tovább megyünk... a *Köztársaság* felé.”

(A Hódmezővásárhelyen 1911. október 14-én induló Magyar Köztársaság című politikai folyóirat programjából. A Köztársaság újságvállalat előkészítő bizottságának röplapja.)

„A demokrácia harmadik esztendejében, 1848 centenáriumán elmondhatjuk, hogy tovább haladtunk a megkezdett úton... Mi gondoskodtunk róla, hogy... ne ismételjük 1848 mulasztását. Kossuth Lajos és a magyar szabadságharc vezéreinek hagyományait követi a magyar demokrácia, amikor országunkat független és virágzó országgá akarja tenni...”.

(Vásárhely Népe, 1948. március 14.)